

עם הגב לחומת מגן

האינתיפאדה השנייה: כך ניצחה ישראל באיו"ש והפסידה בעזה

מסיבות שונות נמנעה ישראל מלייצב את המצב ברצועת עזה באותו האופן שבו היא עשתה זאת ביהודה ושומרון במבצע "חומת מגן". התוצאה: הידרדרות ביטחונית חמורה בדרום וסבבי עימות קשים אחת לשנתיים בערך

ברק וערפאת בקמפ דייוויד | הוויתורים מרחיקי הלכת שהציג ראש הממשלה אהוד ברק העבירו את הכדור למגרשו של יושב ראש אש"ף, יאסר ערפאת, והוא החליט לפנות לאסטרטגיה חלופית שבאה לידי ביטוי בפתיחתה של האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 נגד ישראל

מדוע בוטל "מגן הבית" - מבצע ההמשך ל"חומת מגן"?

התחזקות החמאס בעזה

השם "מגן הבית" אינו מוכר לרוב הגדול של תושבי ישראל, שכן זהו שמו של מבצע ההמשך שאמור היה לצאת אל הפועל בעקבות "חומת מגן" ואשר נועד להשיג בעזה את מה שהשיגה "חומת מגן" באיר"ש. אולם בסופו של דבר הוא בוטל. הנימוק הרשמי לביטולו היה ממצאי תחקיר שממנו עלה שתשתיות הטרור ברצועה לא היו מעורבות בפיגוע מסוים שאירע בראשון-לציון - פיגוע שחשבו כי ישמש העילה המיידית ליציאה למבצע. אולם הסיבה האמיתית לביטול המבצע הייתה התפיסה הרווחת בישראל שמבצע לטיהור עזה מתשתיות הטרור יהיה הרבה יותר מורכב ויקר מאשר המבצע שנוהל באיר"ש.¹¹ אולם אין פירושו של דבר שעזה שכנה לבטח: בתגובה לפיגועים חוו ארגוני הטרור שם את נחת זרועה של ישראל. בעבור הפת"ח המוחלש בעזה היו אלה מכות ניצחות.¹²

טרם "חומת מגן" הזהיר ראש הביטחון המסכל בעזה, מוחמד דחלאן, את ערפאת כי אם לא ייפה את כוחו לעצור את הנהגת החמאס בעזה, יחל בתוך זמן קצר מבצע ישראלי באיר"ש. מהדברים האלה עולה כי דחלאן העריך שביכולתו של הפת"ח להתעמת עם החמאס. כמו כן עולה מהדברים האלה שהוא העריך נכון את המצב הנפיץ. עם זאת, במקרים הבודדים שבהם פעל הפת"ח כדי להגביל את פעילות החמאס, התברר לו - לאחר כמה הקזות דם הדדיות - שבפועל קיים שוויון כוחות בין שתי התנועות.¹³

באחד המקרים הצליח הפת"ח לתווך בין ישראל לג'יהאד האסלאמי. בעקבות התיווך הזה הוחזרו לישראל חלקי גופתו של חייל צה"ל שנהרג בפיגוע הנגמ"ש ב-11 במאי 2004 (6 הרוגים). הפיגוע הזה ופיגוע הנגמ"ש שאירע למחרת (5 הרוגים) היו נקודת שבר מבחינת ישראל שכן הם המחישו את המחיר שהיא תיאלץ לשלם בניסיון לעצור את ייצור הרקטות ברצועת עזה - ייצור שהמחיש את כוחם העולה של ארגוני הטרור ברצועה.¹⁴ הסיכון ההולך וגדל לעורף בישראל מרצועת עזה התברר פעם נוספת בהמשך השנה כאשר חמאס וגדודי חללי אל-אקצא ביצעו פיגוע התאבדות כפול בנמל אשדוד. מטרתם הייתה לפגוע בעתודות

סרן ב'
קצין מודיעין

במרס 2002 יצא צה"ל למבצע "חומת מגן" וכבש את יהודה ושומרון מחדש. הוא עבר מעיר לעיר, ממחנה פליטים אחד למשנהו ועקר את תשתיות הטרור מהשורש. יותר מ-12 שנים חלפו מאז, והגדה המערבית שינתה כליל את פניה

"חומת מגן" באיר"ש

מבצע "חומת מגן" כוון בראש ובראשונה נגד הרשות הפלסטינית, שבה ראה השלטון בישראל אחריות לפרוץ האינתיפאדה השנייה ולכן גם הטיל עליה את האחריות לבלימתה. ככל שרבו טביעות אצבעותיה בזירות הפיגועים, כן החריפו תגובות ישראל.⁵ מעורבותה של הרשות הפלסטינית באינתיפאדה השנייה הייתה בשלושה מישורים: הסכמה בשתיקה לפעילותם של ארגוני הטרור, ובראשם החמאס והג'יהאד האסלאמי הפלסטיני (גא"פ),⁶ סיוע ישיר לארגוני הטרור האלה וייזום פעולות טרור, למשל באמצעות גדודי חללי אל-אקצא שבהם פעלו, בין היתר, שומרי ראשו של יאסר ערפאת. גדודי חללי אל-אקצא קיבלו תקציב מהרשות הפלסטינית וניצלו אותו כדי להוציא לפועל פיגועים.⁷

ב-27 במרס 2002 אירע הפיגוע במלון פארק בנתניה בעת שנערך בו ליל הסדר. "טבח ליל הסדר" זיעזע את דעת הקהל בישראל, ויומיים לאחר מכן גייס צה"ל 20 אלף חיילי מילואים ויצא למבצע "חומת מגן" שבמהלכו נכבשו מחדש הערים ומחנות הפליטים באיר"ש בתוך ארבעה שבועות.⁸ המוקטעה ברמאללה, שממנה פעלה הנהגת הרשות הפלסטינית, הושמה במצור כבר בראשית המבצע, ומשרדיה ברחבי הגדה הותקפו. גורלם של ארגוני הטרור האחרים היה דומה: הלחימה שהתנהלה מבית לבית המיטה על תשתיותיהם חורבן.⁹ בתום המבצע נמנו 265 הרוגים פלסטינים ו-7,000 עצורים.¹⁰

מבוא

כישלון המגעים בין ישראל לפלסטינים בקמפ דייוויד בקיץ 2000 סימן את סופו של תהליך השלום שהושק באוסלו ב-1993 ואשר שאיר אחרי תקוות גנוזות וקורבנות רבים בשני הצדדים. הוויתורים מרחיקי הלכת שהציג ראש הממשלה אהוד ברק העבירו את הכדור למגרשו של יושב ראש אש"ף, יאסר ערפאת, והוא החליט לפנות לאסטרטגיה חלופית שבאה לידי ביטוי בפתיחתה של האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 נגד ישראל.¹ זו החלה באלימות עממית, אך עברה עד מהרה לטרור חסר אבחנה בכל שטחי ישראל שגבה קורבנות והטיל את צילו על כלכלת ישראל.

במרס 2002 יצא צה"ל למבצע "חומת מגן" וכבש את יהודה ושומרון מחדש. הוא עבר מעיר לעיר, ממחנה פליטים אחד למשנהו ועקר את תשתיות הטרור מהשורש. יותר מ-12 שנים חלפו מאז, והגדה המערבית שינתה כליל את פניה: השקט נשמר בדרך כלל, הכלכלה הפלסטינית והישראלית התייצבו, וגופי המודיעין הפלסטיניים, משוקמים וזקופי קומה, פועלים בתיאום עם ישראל לאבטחת הריבונות הפלסטינית.²

בספטמבר 2000 הצטרפה גם רצועת עזה לאינתיפאדה השנייה, אך בזכות הגדר שהקיפה אותה ובלמה הוצאת פיגועים משטחה, היא נותרה זמן מה זירה משנית לאיר"ש.³ ישראל נמנעה מלפעול בעזה במסגרת "חומת מגן", ובתוך כמה שנים, עם התעצמות גורמי הטרור בשטחה של הרצועה והרחבת השימוש בתווך התת-קרקעי ובירי רקטות, גבר האיום על יישובי הדרום, ואורח החיים בהם שובש לבלי הכר.⁴

בדצמבר 2008 יצאה ישראל למבצע "עופרת יצוקה", שבו הפעילה עוצמת אש שגדולה עשרות מונים מזו שהופעלה ב"חומת מגן". ביולי 2014 יצאה ישראל למבצע נוסף - "צוק איתן" - שהיה ממושך יותר, קטלני יותר ויקר יותר מ"עופרת יצוקה", ועוצמת האש שהופעלה בו עלתה בהרבה על זו שהופעלה ב"עופרת יצוקה". אף על פי כן, בשלהי 2014 עזה היא עדיין איום ביטחוני חמור על ישראל, ושלטון החמאס בה נראה יציב מאי פעם. במאמר נידונה השאלה מדוע נוצר הבדל כה גדול בין שתי הזירות.

חמאס איפשר לו להשלים את המעבר מארגון טרור למיליציה צבאית למחצה הערוכה בחטיבות מרחביות. בהיעדרן של ישראל ושל הפת"ח מהשטח הרחיב חמאס את השימוש במנהרות לביצוע פיגועים נגד מוצבי צה"ל בגבול הרצועה והגביר את הירי התלול מסלול על יישובי עוטף עזה ובכך עיצב מציאות חדשה ולחלוטין ידועה מראש.¹⁸

מבצע "עופרת יצוקה"

ב-2008 לבדה נפלו על יישובי הדרום 3,000 רקטות, וישראל נדחקה אל מבצע "עופרת יצוקה" שהחל ב-27 בדצמבר. על אף שהמבצע תוכנן מראש, חלפו שלושה ימים עד שגובשו יעדיו מעבר ליעד הראשוני של "שיפור המצב הביטחוני". היעד החדש שגובש היה השמדת

מבחינה צבאית היה מבצע "עופרת יצוקה" תצוגה של יכולות צה"ל שלאחר מלחמת לבנון השנייה: במבצע הפעיל צה"ל שפע של חימוש מדויק, תורת לחימה משוכללת לשטח בנוי ותיאום רב-זרועי מורכב. לאלה נוספו מודיעין איכותי בהכנה למבצע ובמהלכו

הנשלטת באמצעות טרור ופועלת לייצא אותו כאילו בכך תלוי קיומה. ואמצעים להזנת הטרור לא חסרו: מאות אלפי טונות של חומרי נפץ, אלפי רקטות ופצצות מרגמה, טילי נ"ט ונ"מ - כל אלה עשו את דרכם מאיראן, בים ובמדבר הסודאני והמצרי ולבסוף במערכת של המנהרות מסיני לרצועה. חופש הפעולה של

נפט של ישראל - יעד אסטרטגי ראשון במעלה.¹⁵

בתגובה לירי הגובר מרצועת עזה יצאה ישראל למבצעים עצימים לחישוף שטחים, להריסת בתים ולהרג מחבלים. ככל שגבר השימוש בכוח, כך גברה המוטיבציה של ארגוני הטרור לפעול. במקביל המשיכה ממשלת אריאל שרון לקרוא לפת"ח לחזק את שליטתו ברצועה. ספק אם בישראל האמינו שהוא באמת מסוגל לכך, ואפשר שהקריאות האלה לפת"ח היו אליבי למדיניות של ישראל שלא להיגרר להתערבות עמוקה ברצועה. שרון לא גיבה את הדרשה הזאת מהפת"ח במתן סיוע כלשהו ולמעשה מנע את חימוש הפת"ח.¹⁶ את הוואקום שנוצר למעשה ברצועה מיהרה לנצל הזרוע הצבאית של חמאס כדי להכות שם שורש. עד מהרה היא לבשה צורה של צבא עממי, נערכה לנשל את הפת"ח מהשלטון ברצועה והרחיבה את פעילותה נגד ישראל.

ההתנתקות - גזר דין מוות לפת"ח ברצועה

ובעוד התחרות בין חמאס לפת"ח הולכת ומחריפה, ירתה למעשה ישראל את יריית הזינוק לקראת המלחמה הגלויה בין שתי התנועות האלה על השלטון בעזה באשרה באוקטובר 2004 את תוכנית ההתנתקות החד-צדדית. אלא שיריית הזינוק הזאת נורתה היישר לעבר רגליו של הפת"ח: מהרגע שבו אושרה תוכנית ההתנתקות הגביר חמאס את מאמציו לבנות את כוחו ולהוציא אל הפועל פיגועים נגד ישראל כדי ליצור את הרושם שהיא נסוגה בלחץ הארגון ולבצר בדרך הזאת את אתוס הניצחון. וחמאס הצליח בכך - כפי שעולה מניצחונם בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית בינואר 2006.

בהמשך השנה סיפק כישלונה של ישראל במלחמת לבנון השנייה השראה לחמאס ליישם בשטחו את המודל האפקטיבי של חזבאללה להתמודדות עם יריב עדיף, ובכלל זה המעבר לתווח התת-קרקעי. ביוני 2007 מימש חמאס את העוצמה הרבה שצבר והשתלט צבאית על הרצועה לאחר שכבש במהירות את מוקדי הכוח של הפת"ח והוציא להורג רבים מפעיליו.¹⁷

השתלטות חמאס פתחה עידן חדש בתולדות הרצועה. זו הפכה במהירות למדינה אסלאמית

אנשי חמאס בעזה | בעוד התחרות בין חמאס לפת"ח הולכת ומחריפה, ירתה למעשה ישראל את יריית הזינוק לקראת המלחמה הגלויה בין שתי התנועות האלה על השלטון בעזה באשרה באוקטובר 2004 את תוכנית ההתנתקות החד-צדדית. אלא שיריית הזינוק הזאת נורתה היישר לעבר רגליו של הפת"ח

חייל צה"ל ליד הגדר בגבול הרצועה | הישגי הגדר שהקיפה את הרצועה איפשרו לישראל לטמון את ראשה באדמה - אותה האדמה שבה החל החמאס לחפור מערכת מסועפת של מנהרות

המודיעין הישראלי על נוכחות בשטח, ועם פרוץ האינתיפאדה השנייה פעל לשדרגה. מקורות אנושיים בעומק ארגוני הטרור הושכמו ממרבצם והיו בסיס למודיעין אינטימי בזמן אמת. המודיעין הזה איפשר לצה"ל להרחיב את פעילותו המבצעית ככל שרבו הפיגועים בעורף. חופש הפעולה הישראלי לאחר "חומת מגן" התרחב עוד יותר ואיפשר תגובה בזמן קצר למודיעין - ראשוני ככל שיהיה - ובסדר כוחות נרחב וגמיש בכל מקום בגדה.²³

ממד נוסף של השליטה המודיעינית ושל יכולת התגובה בשטח היה הרחבת ההשפעה על הפת"ח והיכולת לדרבן אותו לפעול נגד איומים עולים. ישראל לחצה כל הזמן על הרשות הפלסטינית לפעול לייצוב השטח ולהימנע משחרור פעילי טרור שהיו אסורים בבתי הכלא שלה. ככל שהעמיקה השליטה הישראלית בשטח, כך דעך הטרור באיו"ש, והרשות הפלסטינית, שמוסדותיה הביטחוניים שוקמו, נטלה את המקל מידה של ישראל. מגמת הייצוב באיו"ש איפשרה תהליך איטי של "אזרוח" פעילות הבט"ש הישראלי, דהיינו היא איפשרה לעבור לפעולות שיטור בעצימות נמוכה - אך יעילות והרסניות מבחינת החמאס

ככל שהעמיקה השליטה הישראלית בשטח, כך דעך הטרור באיו"ש, והרשות הפלסטינית, שמוסדותיה הביטחוניים שוקמו, נטלה את המקל מידה של ישראל

הישיגים מוגבלים בלבד: חוסלו חבר בהנהגה המדינית, שר הפנים וראש מנגנון ביטחון הפנים, אך אף לא אחד מראשי הזרוע הצבאית. כ־800 מחבלים נהרגו במבצע, אך אלה היו שיעור זעום מסדר כוחו של החמאס. כמו כן נהרגו במבצע יותר מ־300 בלתי מעורבים - מה שהביא לסיום המבצע בשל החשש מלחץ בין־לאומי. ב־17 בינואר 2009 החלו חיילי צה"ל לסגת מהרצועה בסכמם מבצע צבאי מזהיר בקול ענות חלושה.²²

ההבדלים בין פעילות צה"ל באיו"ש וברצועה

גם במאפייני הביטחון השוטף ניכרו פערים משמעותיים בין איו"ש לעזה. ראשית, באיו"ש נכחו צה"ל והשב"כ באופן קבוע באמצעות מגוון של מקורות ושל מאחזים בערים ובכפרים. על אף מסירת שטחים לידי הרשות הפלסטינית בעקבות הסכמי אוסלו, שמר

התשתיות שבהן עשה חמאס שימוש כדי לתקוף אזרחים ישראלים, ובמילים אחרות: לעצור את הירי תלול המסלול. הפגיעה בחמאס ובשלטונו ברצועה לא נכללו ברשימת היעדים, ובכל מקרה האופציה של כיבוש מחדש של הרצועה נשללה לחלוטין והוסרה מסדר היום.¹⁹ מבחינה צבאית היה מבצע "עופרת יצוקה" תצוגה של יכולות צה"ל שלאחר מלחמת לבנון השנייה: במבצע הפעיל צה"ל שפע של חימוש מדויק, תורת לחימה משוכללת לשטח בנוי ותיאום רב־זרועי מורכב. לאלה נוספו מודיעין איכותי בהכנה למבצע ובמהלכו.

פתיחת המבצע במתקפה אווירית נרחבת בעקבות הונאה דיפלומטית הכתה בתדהמה את חמאס.²⁰ אלא שהמערכה האווירית באה לחפות על הססנות במהלך הקרקעי (שהחל ב־3 בינואר), ולהבדיל ממבצע "חומת מגן", שבו מצא את עצמו צה"ל שולט בשטח בתום הקרבות, מבצע "עופרת יצוקה" הסתיים ללא הישיגים קרקעיים חשובים.²¹

בדומה למלחמת לבנון השנייה, גם במהלך "עופרת יצוקה" הפחית האויב את הירי הרקטי - אך זה היה פועל יוצא של רצונו לחסוך בחימוש ולהתמיד בירי במשך כל ימי הלחימה. גם בהיבט של הפגיעה בהנהגת החמאס נרשמו

נשיא מצרים, עבד אל-פתאח א-סיסי | פרשן כלכלי: "אם א-סיסי יתמיד במדיניותו נגד חמאס, ייתכן שינתן את תבנית ההסלמות והמבצעים מול רצועת עזה שמלווה אותנו מאז 2007"

לקו הירוק ולפיכך גם בתוכו.³⁰ אחותה הבוגרת של גדר הפרדה באיו"ש מנעה כבר בשנות ה-90 של המאה הקודמת חדירת מפגעים מעזה. במהלך האינתיפאדה השנייה בלמה הגדר ביעילות רבה - בשילוב אמצעי הגנה מתקדמים נוספים - חדירת מחבלים מגבול הרצועה.³¹ אלא שהישגי הגדר שהקיפה את הרצועה איפשרו לישראל לטמון את ראשה באדמה - אותה האדמה שבה החל החמאס לחפור מערכת מסועפת של מנהרות. עיר הנמלים העזתית סיפקה לחמאס מסתור ותווך להעתקת כוחות - גם לתוך שטח ישראל. חטיפת גלעד שליט ב-2006 הייתה גולת הכותרת של פיגועי המנהרות ההתקפיות.

השנייה לא הייתה הגדה מוקפת בגדר ביטחון - מה שאיפשר למחבלים מתאבדים להגיע בקלות רבה לעורף של ישראל. את הרעיון להקים גדר הפרדה סביב איו"ש העלה לראשונה ראש הממשלה יצחק רבין כדי לתת מענה ביטחוני ופוליטי אם ייכשלו השיחות עם אש"ף. על אף כי ברור היה לכולם שהשיחות הגיעו למבוי סתום, חלפה יותר משנה, שבה נהרגו כמעט אלף ישראלים, עד שממשלת שרון אישרה את בניית הגדר ב-2002. אף שחלקה הדרומי של הגדר עדיין לא הושלם, היא הפכה למרכיב חיוני באסטרטגיית ההגנה של ישראל: היא הביאה לשינוי המציאות הביטחונית מעבר

באיו"ש.²⁴

בעזה, לעומת זאת, הפעילות השוטפת של צה"ל לבשה מאפיינים צבאיים ולא דמתה כלל לפעולות שיטור. ישראל לא כבשה את הרצועה ולא נכחה בעומק השטח. היקף האמל"ח המצוי בשטח, מגוון האיומים בזירה המורכבת והצפופה והחיכוך הבלתי נמנע חייבו פעילות צבאית חריפה.²⁵ במצב הזה התפתחות האיום על תושבי ישראל הייתה ברורה, והתגובות הישראליות הלכו והחריפו כפי שהומחש במבצע "ימי תשובה" באוקטובר 2004 שבמהלכו נהרגו 126 פלסטינים בתוך זמן קצר.²⁶

מבצעי הסיכול הממוקד גבו מחיר דמים יקר, בין אם משום שעצם השימוש בטילים מפלטפורמה מוטסת נגד בני אדם בשטח צפוף עלול ליצור נזק סביבתי ובין אם משום שהמורכבות בביצועם פתחה מרחב לטעויות אנוש ולתקלות טכניות. המורכבות הזאת הייתה ברורה לחמאס, והוא השתדל להוסיף עליה באמצעות העתקת פעולותיו אל קרבת מוסדות אזרחיים כמו בתי חולים ובתי ספר. נוסף על כך הוא הגביר את אמצעי ביטחון השדה של פעיליו, במיוחד לאחר חטיפתו של גלעד שליט ב-2006.²⁷ לעומת זאת באיו"ש הפך הסיכול הממוקד (שהחל ביוני 2001) למיותר בתוך חודשים ספורים בשל הנוכחות של צה"ל ושל השב"כ בשטח.²⁸

מורכבות מבצעית לא הייתה המכשלה היחידה. ב-18 באוגוסט 2011 ביצעו ועדות ההתנגדות העממית פיגוע מורכב נגד כלי רכב פרטיים ואוטובוסים בדרך לאילת. שעות ספורות לאחר הפיגוע חוסלו מתכנניו בתקיפה אווירית. מהתבטאויות של בכירים ישראלים ומחיסולם של מתכנני הפיגוע זמן קצר לאחר שזה יצא אל הפועל, ניתן להסיק שהמחבלים הבכירים האלה היו "על הכוונת" בעוד מועד. הפער הזה שבין יכולת הסיכול לבין היכולת לממשה הבלית את חולשתה של תפיסת הביטחון ש"מנגד" בעזה, שבה כל פעולה יכלה לצאת אל הפועל רק לאחר הוכחת ערכיות עליונה, איום מיידי ואי-הימצאות של בלתי מעורבים ביעד.²⁹

הגדר שעשתה את ההבדל

הבדל משמעותי נוסף בין איו"ש לעזה נוגע לתיוחם זירת הלחימה. בתקופת האינתיפאדה

לחדש את מאגר הטילים שהושמדו או נורו במהלך "צוק איתן". כמו כן יכול החמאס לחדש את המנהרות ואף להחזיר את ציר ה"ח" לשימוש - גם בתנאי "החנק" המצרי.

תריסר שנים לאחר "חומת מגן" ניתן לקבוע כי באיו"ש הוכנע הטרור בכוח הזרוע באמצעות שילוב של אלמנטים הגנתיים והתקפיים, שכללו, בין היתר, מבצע טיהור נרחב ועמוק, הקמת גדר הפרדה יעילה וניהול ביטחון שוטף בעל מאפיינים של שיטור. לעומת זאת, בעזה לא התקיים מבצע עמוק, הגדר הייתה לסכר שבו נעוצה ידה של ישראל, והביטחון השוטף נע בין היעדרות מהשטח לבין נוכחות אלימה בו.

כאמור, מדיניותו החדשה של השלטון במצרים - גם אם יתמיד בה - רק מאריכה את פרק הזמן הדרוש לארגוני הטרור כדי לשקם את עצמם ברצועת עזה. לכן רצוי שישאל תנצל את פסק הזמן הממושך יותר הצפוי לה לאחר "צוק איתן" כדי להיערך כראוי לסבב הבלתי נמנע הבא - הפעם בעומק הרצועה.

סיכום

באמצעות מבצע "חומת מגן" הצליחה ישראל לכבוש מחדש את איו"ש, ליצור בסיס ללחימה שוטפת הנוכחת בשטח, אך בעלת מאפיינים אזרחיים הממתנים את החיכוך. באמצעות תיחום זירת הלחימה בגדר הפרדה - גם אם חלקית - הוסיפה ישראל ממד הגנתי יעיל. הפעולות האלה הביאו לפגיעה אנושה בטרור באיו"ש.

מבצעי "עופרת יצוקה" ו"צוק איתן" הוכיחו כי הפעלת כוח מסיבית אינה חלופה למבצעי עומק ובכך רק החמירו את המאזן הביטחוני ברצועה

בעזה נמנעה ישראל ממבצע עמוק ומעולם לא ביססה נוכחות ביטחונית המאפשרת לה שליטה ממשית בשטח. פעילות הביטחון השוטף נוהלה בשל כך באמצעים אלימים ובלתי יעילים לבלימת הטרור מעזה. מבצעי "עופרת יצוקה" ו"צוק איתן" הוכיחו כי הפעלת כוח מסיבית אינה חלופה למבצעי עומק ובכך רק החמירו את המאזן הביטחוני ברצועה. גם המצור הצבאי שהטילה ישראל לא היה בו כדי למנוע את המשך התעצמותו הצבאית של

המהפכה שפקדה את מצרים בינואר 2011 ועליית האחים המוסלמים לשלטון סתמו את הגולל על ההתגייסות של מצרים למלחמה בהברחות והפכו את סיני לאוטונומיה כלכלית ואידיאולוגית במסגרת הג'יהאד העולמי

הגולל על ההתגייסות של מצרים למלחמה בהברחות והפכו את סיני לאוטונומיה כלכלית ואידיאולוגית במסגרת הג'יהאד העולמי. הדבר בא לידי ביטוי בזהותם הבדואית (והלא פלסטינית) של מבצעי הפיגוע בדרך לאילת.³⁸ אף שסיני הפך למחסן נשק גדול ממדים של עזה, ואף שהעברתו לרצועה נעשתה ללא שום קושי, העדיפה ישראל להפנות משאבים יקרים לפתרון הבעיה באמצעות גיוס העולם למאמץ סיוע על פני מאות אלפי קמ"ר של מים ושל מדבר במקום להתמודד עם רצועת גבול בת 11 ק"מ ששכנה ממש מתחת לאפה.³⁹

במבצע "צוק איתן" נוכחה ישראל לדעת איזה מאגר מזהים צבר לעצמו החמאס במהלך השנים. 4,594 טילים ופצצות מרגמה שיגר הארגון במהלך 50 ימי העימות,⁴⁰ וההערכה היא שברשותו נותרו עוד אלפי טילים שבהם לא עשה שימוש.

אולם מהבחינה המדינית חל שיפור גדול במצבה של ישראל: ב-3 ביולי 2013 הדיח גנרל עבד אל-פתאח א-סיסי את נשיא מצרים מוחמד מורסי, איש האחים המוסלמים, ותפס את השלטון. לאחר שניצח בבחירות הושבע א-סיסי לנשיא ב-8 ביוני 2014. מיד לאחר שתפס את השלטון יצא א-סיסי למאבק בגורמי הטרור האסלאמיים בסיני וכן בבעל בריתם, החמאס. במסגרת המאבק הזה פתח צבא מצרים במבצע לחיסול המנהרות המחברות בין הרצועה לסיני. ניתוק הרצועה ממאגרי הנשק בסיני מבטיח רגיעה ממושכת יותר אחרי "צוק איתן" מכפי שהושגה אחרי "עופרת יצוקה" ו"עמוד ענן" (14-21 בנובמבר 2012).

וכפי שכתב פרשן כלכלי: "אם א-סיסי יתמיד במדיניותו נגד חמאס, ייתכן שינתץ את תבנית ההסלמות והמבצעים מול רצועת עזה שמלווה אותנו מאז 2007".⁴¹ אולם גם ההזדמנות הזאת שנקרתה לישראל צפויה רק להאריך את משך הזמן הדרוש לחמאס כדי לשקם את עצמו, שכן יש לו כיום יכולות ייצור מרשימות שמאפשרות

קדמו לה פיגועים קשים נגד מוצבי צה"ל החל מ-2004.³²

שימוש במנהרות נעשה גם לשם חציית גבולה של עזה עם מצרים ומשם לישראל דרך הגבול הפרוץ של מצרים עם ישראל במסלול שזכה לכינוי ציר ה"ח". הפיגוע בדרך לאילת באוגוסט 2011 היה דוגמה בולטת לשימוש במסלול הזה.³³ אולם חפירה מתחת לגדר לא הייתה ברירתה היחידה של עזה. מערך הרקטות של החמאס, של הג'יהאד האסלאמי ושל ועדות ההתנגדות הלך ותפח באין מפריע והפך לאסטרטגיית הפעולה המרכזית נגד ישראל.³⁴ האיום מתחת לגדר, מעליה ובציר ה"ח" נשען על התעצמות חמאס שהתאפשרה בשל חיבורה ההדוק של עזה לסיני. החיבור הזה, שהיה קיים גם תחת עינו הפקוחה של צה"ל עת שהה על ציר פילדלפי (הגבול בין הרצועה למצרים), הופקר לידי מצרים עם השלמת ההתנתקות ועבר ברובו לידי החמאס עם השתלטותו על הרצועה ב-2006. ב-2008 חמאס פער חור בחומה בין הרצועה למצרים והחל להכניס ישירות טונות של חומר נפץ. לאחר "עופרת יצוקה" הוא הגביר את מאמציו להשיג אמצעי לחימה מתקדמים ובעלי טווח משופר.³⁵

מערכת המנהרות איפשרה לארגוני הטרור להכניס גם כספים ולהוציא פעילים לאימונים בסוריה ובאיראן. למעשה הם הפכו את סיני למחסן האמל"ח של איראן שמבקשת להפוך את הרצועה לזרוע במאבקה נגד ישראל. כל זאת בסיוע הבדואים, שההברחות הם פרנסתם המרכזית.³⁶

אחת הציפיות ממבצע "עופרת יצוקה" הייתה כי יביא לגיוסן של מצרים ושל הקהילה הבין-לאומית למלחמה בצירי ההברחה של חמאס. כדי להשיג את היעד הזה אף נחתם הסכם עם ארה"ב עוד במהלך המבצע ואף נעצרה בים סוף ספינה איראנית שהובילה אמצעי לחימה לרצועה. כן הותקפו שיירות אמל"ח בסודאן ובים האדום במהלך המבצע ולאחריו - פעולות שיוחסו לישראל. אלא שמצרים הותירה את תפוח האדמה הלוהט שהעבירה לה ישראל בהתנתקות בידי הבדואים בסיני. לא הייתה לה שום כוונה להתעמת איתם ולמנוע את המצב שבו סיני הוא העורף הלוגיסטי של הרצועה.³⁷

המהפכה שפקדה את מצרים בינואר 2011 ועליית האחים המוסלמים לשלטון סתמו את

חמאס ואת הגברת האיום על יותר ממיליון אזרחים בישראל.

הפער שבין הישגי העימות באיו"ש לבין הכישלון בעזה נעוץ בכישלון המערכת הישראלית לזהות דווקא את הישגיה שלה ולעמוד על מרכיביהם. סיבה נוספת לכישלון נעוצה בהיעדר תכנון אסטרטגי ארוך טווח. מהמודל של איו"ש עולה שמבצע צבאי גדול ועמוק הוא תנאי לקיום ביטחון שוטף יעיל, שכן הוא מאפשר "לאזרח" את העימות ולהקטין את חיכוך. ללא התנאים האלה גם מערך הגנה יעיל על בסיס גדר אינו מסוגל למנוע טרור, במיוחד לא נוכח הקרקע החולית של עזה ושל גבולה עם סיני. ללא תיחום יעיל של זירת הלחימה לא ניתן למנוע תהליכי התעצמות של היריב.

מדוע נמנעה ישראל מלאמץ בעזה את המודל שפעל היטב באיו"ש? נראה שחברו כאן יחדיו כמה סיבות ובהן החשש מאבדות ומהאפשרות שבעקבות הכיבוש היא תיאלץ לשלוט ברצועה. וכך עברה ישראל משיח על ביטחון לשיח על תחושת ביטחון ומשיח על הכרעה לשיח על משיכת זמן בין סבבי לחימה שמתחוללים בממוצע אחת לשנתיים. אפשר שהשינוי הזה בשיח מעיד על כך שישראל חשה שתפיסת הביטחון שלה פשטה את הרגל בעידן הלווחמה האסימטרית וכי היא אינה יכולה לעצב את המציאות באמצעות הפעלת כוח. במילים אחרות: ישראל איבדה את האמון ביכולותיה שלה להשיג הכרעה ברצועת עזה.

אבל האמת היא שבתולדות הסכסוך הישראלי-פלסטיני עוצבו בכוח הזרוע תהליכים רבים - החל מהקמת המדינה למרות ההתנגדות האלימה של הפלסטינים, עבור דרך כיבוש הגדה המערבית ב-1967 וגירוש אש"ף מלבנון ב-1982 וכלה בהכרעתו בשתי אינתיפאדות - הכרעה שדירבנה אותו ללכת לדרך הפשרה. אפילו הקמת החמאס ותהליכי האסלאמיזציה בעזה היו קשורים ישירות להישגיה הביטחוניים של ישראל מול אש"ף והעולם הערבי.

אין ספק שלחימה מבית לבית ברצועת תסב אבדות רבות בנפש. אולם באותה הנקודה שבה הוחלט שלא לצאת למבצע בעזה מיד אחרי "חומת מגן" נשאלו אותן השאלות והועלו אותם הטענות. החלופה דאז הייתה המצב היום. מהי החלופה כיום? ההתפתחויות ההיסטוריות שתוארו מבהירות כי מדובר

בפוטנציאל הרסני בקנה מידה אסטרטגי בעבור ישראל. מעבר לאבדות הכבדות שנגרמו לישראל ב"צוק איתן" - בלי שהושגה הכרעה - נגרמו לה גם נזקים כלכליים כבדים במיליארדי שקלים - מיליארדים שחסרים לכלכלתה כאוויר לנשימה. מסבב לסבב עולה אפוא המחיר שמשלמת ישראל בשל חוסר נכוונתה להשיג הכרעה בעזה.

אז נכון, יכולת השיקום של החמאס בעזה נפגעה משמעותית בשל שינוי השלטון במצרים, אך מי ערב לנו שהמציאות הנוחה הזאת תחזיק מעמד? והאומנם אנחנו מוכנים להפקיד את ביטחוננו בידי המצרים? הדבר היחיד שאנו יכולים לדעת בוודאות גמורה על סמך ההיסטוריה הקרובה הוא שחמאס ימשיך לדבוק בדרך הטרור - באוויר, בים, ביבשה ומתחת ליבשה.

ישראל הוכיחה יכולת ביטחונית לשנות את המציאות בהתבסס על חוסן אזרחי מרשים ועל לחימה ללא פשרות בלי לוותר על ביקורת עצמית ועל נורמות מוסר גבוהות. היא גיבשה חזון מדיני מפוקח ולמוד ניסיון וזכתה למעמד בין-לאומי הנהנה מהבנה וממתן אשראי גדול מכפי שהיא בחרה לנצל, בתנאי שיוביל לשינוי המציאות ויפתח צוהר לתהליך מדיני. אך במקום לפעול הציבה את עצמה ישראל עם הגב לחומת המגן שיצרה באיו"ש. החומה הזאת הולכת ונסדקת מפיצוץ לפיצוץ שמקורו בעזה. האשראי הבין-לאומי אוזל בשל תהליכים היסטוריים המעצבים את המזרח התיכון ואת העולם, ויש לפדותו בהקדם, שהרי החלופה היא אובדן שותף פלסטיני בר-שיח בזירה הפוליטית וריבוי היריבים והאתגרים בזירה הביטחונית.

הערות

1. יוסף מסעב, **בן החמאס**, מודן. בן-שמן, 2010, עמ' 137, 140-141, 146.
2. Michael Oren, "West Bank Success Story," *The Wall Street Journal*, 13 August, 2009, <http://goo.gl/uGyqJF>
3. שלומי אלדר, **עזה כמוות**, ידיעות אחרונות ספרי חמד, תל-אביב, 2005, עמ' 151.
4. The Operation in Gaza, Intelligence and Terrorism Information Center, 29 July, 2009, <http://goo.gl/ONduyA>, p. 1
5. Charles Enderlin, *The Lost Years: Radical Islam, Intifada, and Wars in the Middle East, 2001-2006*, Other Press, New York, 2007, p. 36
6. ענת קורץ, **מאבק בשתי חזיתות: התקוממות הפלסטיניות בין מלחמה פנימית למלחמה בישראל**, אוניברסיטת תל-אביב, 2008, עמ' 40.
7. מסעב, עמ' 146, 149-150.

8. קורץ, עמ' 41.
9. מסעב, עמ' 196, 198; עפר סגל-עד-כאריאל, **חומת מגן שלי, מערכות**, תל-אביב, 2006, עמ' 33, 38-39.
10. Enderlin, pp. 119, 130, 142-144, 158.
11. יואב לימור ואיתן רבין, "צה"ל משאיר חיילים במילואים להמתין להתפתחויות בעזה", *NRG*, 13 במאי 2002, <http://goo.gl/mXRUAAn>
12. Enderlin, pp. 125, 131.
13. Enderlin, pp. 120, 136.
14. אלדר, עמ' 228-227, 256.
15. Enderlin, pp. 229-230; *The Operation in Gaza*, p. 18.
16. אלדר, עמ' 189, 232-233; קורץ, עמ' 49.
17. גיא אביעד, "הזרוע הצבאית של חמאס ברצועת עזה: ההתפתחות, דפוסי פעולה וצפי", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 1, גיליון 1, אפריל 2009, עמ' 6, 9-8, <http://goo.gl/107TFJ>
18. נביראל סיבוני, "מהאיתניפאדה השנייה דרך מלחמת לבנון השנייה למבצע 'עופרת יצוקה': תצפית במערכה אחת", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 1, גיליון 1, אפריל 2009, עמ' 27-28, <http://goo.gl/a1sbXg>
19. משה יעלון, "המרוץ של איראן להגמוניה אזורית", **המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה**, 2007, <http://goo.gl/xoKaMm>
20. עמ' 34, <http://goo.gl/EP9Nmb>; **צבא ואסטרטגיה**, כרך 1, גיליון 3, דצמבר 2009, עמ' 5; יורם שויצר, "משמעות ולקחים צבאיים של אוניו הטרור המקומיים בעקבות המערכה בעזה", **עדן אסטרטגי**, כרך 11, גיליון 4, פברואר 2009, עמ' 53, <http://goo.gl/pCnECE>
21. דן מרגלית, **התפכחות**, כינרת זמורה ביתן, אורי-יהודה, 2009, עמ' 221, 566, 32, *The Operation in Gaza*, pp. 32, 566
22. אביעד, עמ' 11-10, 33; *The Operation in Gaza*, pp. 11-10, 33
23. מסעב, עמ' 90, 176-177, 218; **נאום משה יעלון בכנס הרצליה**, 2004, <http://goo.gl/K6MeRt>
24. Enderlin, pp. 163, 271-272, 226, 220-219.
25. רוני סיבל, "מבצע 'עופרת יצוקה' והחוק הבין-לאומי", **עדן אסטרטגי**, כרך 11, גיליון 4, פברואר 2009, <http://goo.gl/zb4xqQ>; **נאום משה יעלון בכנס הרצליה**, 2004
26. אלדר, עמ' 271.
27. סלימאן אל-שאפע, **השבוי: מבט מעזה**, ידיעות אחרונות, ספרי חמד, תל-אביב, 2009, עמ' 58, 63, 72-69, 125
28. Enderlin, p. 245; אלדר, עמ' 214; מסעב, עמ' 164
29. **חדשות הטרור והסכסוך הישראלי-פלסטיני**, מל"מ, 17-22 באוגוסט 2011, <http://goo.gl/oHDmru>
30. David Makovsky, *A Defensible Fence: Fighting Terror and Enabling a Two-State Solution*, Washington Institute for Near East Policy, 2004, pp. 16, מרגלית, עמ' 191, 195.
31. מקובסקי, עמ' 7.
32. אל-שאפע, עמ' 14, 29; *The Operation in Gaza*, p. 29
33. **חדשות הטרור והסכסוך הישראלי-פלסטיני**, עמ' 2, 5.
34. מרגלית, עמ' 196; אביעד, עמ' 6-7.
35. קורץ, עמ' 49; שירות הביטחון הכללי, **הברחות אמ"ח לרצועת עזה מאיראן דרך סודאן וסיני**, מאי 2011, <http://goo.gl/TV3lml>
36. Enderlin, pp. 266-267; *The Operation in Gaza*, p. 23; ש"כ, **הברחות אמ"ח**
37. רון בן ישי, "מסוריה עד סודאן: לוקחים את הגורל בידיים", *ynet*, 26 במרס, 2009, <http://goo.gl/ZWbkGY>; גיורא אילנד, "יחסי הדרגים ותוצאות המבצע", **עדן אסטרטגי**, כרך 11, גיליון 4, פברואר 2009, <http://goo.gl/kHdRnr>
38. ש"כ, **הברחות אמ"ח**: רון בן ישי, "תחקיר הפיגוע: מחבלים מצרים, הוכחות מצולמות", *ynet*, 24 באוגוסט 2011, <http://goo.gl/zLMc3>
39. צבי מזאל, "בסיס איראני בסיני", *ynet*, 19 באוגוסט 2011, <http://goo.gl/MahihD>
40. "מסכמים 50 ימי לחימה במספרים", **אתר מאקו**, 26 באוגוסט 2014, <http://goo.gl/SSsgdk>
41. דורון פסקין, "עבד אל-פתאח איסי, נשיא מצרים", **כלכליסט**, 26 בספטמבר 2014, <http://goo.gl/zotsVO>